

Bon dia, autoritats, amistats,

Moltes gràcies per acompanyar-nos en aquest acte solemne d'atorgament d'un doctorat honoris causa, la major distinció que pot conferir la nostra universitat.

Tenc una tasca complexa, avui: defensar els mèrits del mestre Jordi Savall, músic de reconegut prestigi nacional i internacional, premiat i distingit arreu del món, perquè sigui també investit doctor honoris causa per la Universitat de les Illes Balears.

Com puc fer-ho? I, sobretot, què puc afegir?

He decidit recórrer a allò que conec, la història de l'art, que, en definitiva, també és la història de la música.

A la historiografia de l'art, fins a l'arribada dels teòrics de l'Escola de Viena, a mitjan segle XIX, era comú argumentar que les manifestacions artístiques havien evolucionat i progressat en positiu des d'un estat primigeni fins a la plenitud clàssica, i que l'art del passat, o de cultures no occidentals, era primitiu en sentit pejoratiu. Així doncs, i a parer d'aquests teòrics, les manifestacions artístiques d'èpoques passades o de cultures llunyanes no eren dignes de ser valorades ni estudiades.

La situació afectava també la música: al segle XIX no s'estudiaven ni gairebé s'interpretaven les músiques medievals, del Renaixement o del Barroc.

Però a mitjan segle XX es començaren a recuperar i a valorar l'estil i el so dels instruments antics, i es començà a apreciar el patrimoni musical del passat. Aquesta revaloració ha continuat fins als nostres dies, en els quals aquest patrimoni és objecte d'estudi i font d'inspiració de noves propostes musicals.

Aquesta és la tasca que des de fa més de 50 anys duu a terme Jordi Savall. Primer en solitari, i després amb diverses formacions musicals i amb artistes d'arreu del món reunits per tocar amb ell.

Tot i que aquests ja serien mèrits més que suficients per investir Jordi Savall doctor honoris causa per la Universitat de les Illes Balears i, per tant, no caldrien més paraules, he cregut

important assenyalar l'especial relació que la seva feina té amb la història, la cultura i el patrimoni de la nostra comunitat.

Podria destacar-ne molts d'aspectes, però em centraré en tres: la Mediterrània com a bressol de cultures, amb especial atenció a les tradicions sefardites i morisques; la dedicació que al llarg dels anys ha tengut en l'estudi i la promoció del *Cant de la Sibil·la*, en estreta col·laboració amb la soprano Montserrat Figueras, i, finalment, l'interès per la figura del nostre savi filòsof i místic Ramon Llull.

La Mediterrània com a bressol del diàleg entre cultures és una constant en la trajectòria musical i vital del Mestre.

En paraules de Jordi Savall, «Avui la Mediterrània s'ha convertit en una barrera que separa el món desenvolupat del Tercer Món. Ha deixat de ser una font d'intercanvi per convertir-se en un cementiri per a gent que l'únic que intenta és sortir de la misèria».

En un moment com l'actual, amb la terrible crisi humanitària del Pròxim Orient, la tasca del Mestre ens recorda que el Mare Nostrum havia servit per al diàleg entre músiques cristianes, musulmanes i jueves al llarg dels segles, ja que especialment és en la música antiga on es fa més evident que les riberes d'aquesta mar parlen el mateix idioma musical.

Encara que actualment en gran part es desconeix, les músiques de la Mediterrània comparteixen una mateixa arrel: «Les lletres i les ornamentacions són diferents, però la base és la mateixa», ens diu Jordi Savall, de manera que el llenguatge de la música és el veritable nexa entre Orient i Occident. Savall ha estat capaç, així, de trencar sense prejudicis els compartiments entre la música de l'anomenada «alta cultura» i la música popular.

I, tot i que actualment aquesta divisió continua existint, durant el Renaixement i el Barroc la inspiració per construir noves composicions a la Mediterrània arribava de la tradició popular. Potser per això Jordi Savall destaca que «És interessant veure que estem movent-nos en un món on les tradicions i les composicions manuscrites antigues es posen al mateix nivell i veiem que hi ha un fil conductor que les uneix totes».

Precisament aquestes tradicions han seguit vives a la Mediterrània, encara que sovint es desconeixen. Es canten les mateixes cançons a Istanbul, Fes, Sarajevo o Jerusalem, però, si es demana als cantaires, expliquen que «no és la mateixa peça», perquè s'ha perdut la perspectiva que els orígens de les músiques són comuns.

Al llarg de la seva trajectòria, Jordi Savall ha elaborat múltiples projectes, concerts o enregistraments, amb músics de països de tota la Mediterrània. En destacarem, entre d'altres, el disc *Mare Nostrum. Orient-Occident: diàlegs*; el disc amb Montserrat Figueras *Diáspora sefardí. Romances y música instrumental*, i el disc amb la formació Hespèrion XXI *Orient-Occident. 1200-1700*.

Al disc llibre *Mare Nostrum. Orient-occident: diàlegs*, Jordi Savall explica que, mentre que als segles passats les migracions varen determinar la història i la unitat de la Mediterrània, avui amenacen de desfer-les. L'opció musical proposada per il·lustrar aquesta diversitat es concreta a partir de les tradicions orals sefardites, berbers, gregues, àrabs, hebrees, andalusines i catalanes, en diversos repertoris manuscrits medievals, a més d'improvisacions desenvolupades a partir de temes populars.

Jordi Savall ha dedicat una atenció especial a les músiques de les cultures sefardita i morisca. Un exemple n'és el disc amb Montserrat Figueras ja esmentat *Diáspora sefardí. Romances y música instrumental*, en el qual s'inclouen les músiques de les dues cultures que varen conèixer a la nostra terra fins que al segle XV, de manera simultània i quaranta anys després de l'esfondrament de Bizanci, Sefarad i al-Àndalus també varen desaparèixer.

Entre l'Orient i l'Occident, es varen destruir passarel·les mentals i espirituals que d'aleshores ençà ningú no ha reparat mai.

La Mediterrània ha deixat de ser una mar nodridora, situada al centre del nostre univers cultural, per esdevenir cementeri, barrera i camp de batalla. Sortosament per a nosaltres, Jordi Savall ens mostra que no ha de ser necessàriament així, i que hi ha un pont que encara aguanta dret entre les ribes. Com diu el Mestre, «la música és el darrer pont que queda a la Mediterrània, després d'haver permès que totes les altres formes de diàleg fracassin».

Pel que fa a la *Sibil·la*, des de 1988 Jordi Savall ha dut a terme una recerca profunda sobre aquest cant. La primera versió enregistrada, i acollida amb gran èxit, fou la seva aquell mateix any.

El cant medieval de la Sibil·la s'havia representat per tota la Península fins a les prohibicions sorgides del concili de Trento al segle XVI.

Després, com sabem, sols ha perviscut a Mallorca i a l'Alguer, tot i que els darrers anys se'n promou la recuperació en altres terres catalanes, i és un dels pocs exemples vius de les expressions rituals religioses d'origen medieval. Avui és un dels trets més tradicionals de les celebracions nadalenques de la nostra illa.

Encara que reduïts pel que fa al nombre d'estrofes, els versos sibil·lins es continuen cantant en català arreu del territori, el poble se'ls sent seus i compleixen pertot la mateixa funció admonitòria.

Gràcies a la difusió dels enregistraments de Jordi Savall al segell discogràfic Alia Vox, les versions del *Cant de la Sibil·la* mallorquí, cantat per la soprano Montserrat Figueras, han gaudit d'una difusió internacional sense precedents.

La reedició dels primers enregistraments es dugué a terme el 1999, i de llavors ençà no s'ha aturat, així com les interpretacions d'aquest repertori, tan arrelat a Mallorca.

I pel que fa a Ramon Llull, en el marc de l'Any Llull, el passat 2016, Jordi Savall no volgué deixar passar l'oportunitat de dedicar un dels seus llibres disc a la figura del Beat.

El Mestre destaca que Llull és l'exemple d'un home que viu intensament el seu temps, fidel a les seves idees i principis fins a les últimes conseqüències, convençut que l'art i el coneixement, l'espiritualitat i el diàleg són les eines essencials per millorar i canviar el món.

Jordi Savall difon i manté viu el missatge de Llull, ja que creu que el seu esperit continuarà aportant-nos la llum i la saviesa, tan necessàries en un món en què cada dia la violència i el fanatisme ens allunyen dels ideals pels quals el mestre Ramon va viure: una civilització que fonamenta el seu humanisme en l'ensenyament, l'espiritualitat, el coneixement de l'altre, el diàleg i la bellesa.

Amb el llibre i CD *Ramon Llull (1232-1316). Temps de conquestes, de diàleg i desconhort*, Jordi Savall va voler recrear la banda sonora que degué acompanyar la vida de Llull.

Les peces enregistrades descobreixen la Mallorca musulmana que escolta els *taqsims* (preludis improvisats), les danses moresques i els planys àrabs, magistralment interpretats per músics de Síria, Marroc, Turquia i Grècia, que són els veritables conservadors i alhora els nous (re)creadors d'un patrimoni intangible antiquíssim.

Amb els instruments medievals d'Hespèrion XXI i dels músics orientals, i les veus de la Capella Reial de Catalunya, s'interpreten cançons, sirventesos, planys i danses profanes de trobadors i joglars com Raimon de Miraval, Pèire Cardenal, Bernat de Ventadorn i d'autors anònims presents a les corts de Jaume I, Pere II el Gran, Alfons II el Liberal i Jaume II el Just. I també les músiques religioses i espirituals més representatives del moment, acompanyades de les músiques orientals d'origen àrab o jueu que ens recorden els moments més importants de la vida de Ramon Llull, els seus viatges i els fets històrics més rellevants de l'època.

Aquest ric mosaic de músiques i cants es complementa amb alguns dels escrits més importants de Ramon Llull —que són recitats—, procedents del *Llibre de contemplació*, de la *Vida de mestre Ramon*, del *Llibre d'Amic e Amat*, o de l'*Arbre de filosofia d'amor*, i amb altres comentaris. El llibre i CD presenta cronologies i texts de reflexió sobre l'obra i la figura de Llull traduïts a vuit llengües, atesa la difusió internacional d'aquest tipus d'enregistraments de Jordi Savall.

Podria esmentar molts altres aspectes que farien mereixedor Jordi Savall de la distinció que avui li atorgam, però segurament un dels més importants és l'interès constant per potenciar el diàleg entre cultures. Com diu el Mestre:

«Recordo un concert a Jerusalem amb músics jueus i palestins que va costar molt d'organitzar, però a partir del tercer recital es va relaxar l'ambient i tots els músics van començar a sentir-se a gust junts [...] Aquests concerts acaben sent molt reconfortants perquè ens demostren que humanament estem molt a prop, encara que la política i les lluites de poder ens separin».

Els tres conjunts musicals que Jordi Savall ha fundat (Hespèrion XXI, la Capella Reial de Catalunya i Le Concert des Nations) agrupen músics amb talent, sovint joves, que provenen de diversos països d'arreu del món. Dins els conjunts, la fraternitat dels instrumentistes i dels cantants, de més de vint nacionalitats diferents, il·lustra molt millor que cap declaració de principis les idees d'intercanvi, de tolerància i de pau.

La seva convicció que la música pot ser i ha de ser un llenguatge universal de pau i fraternitat és present en molts dels seus programes de concerts, que posen en relleu el mestissatge musical que es constitueix a partir del respecte i, sobretot, de l'assimilació del fet diferencial, ja sigui d'ètnia, de religió o de cultura. La confluència als seus concerts de músiques araboandalusines, cristianes i sefardites mostra la riquesa de la barreja cultural, i queda aleshores ben palès que, en aquella època difícil d'odis, d'intoleràncies, de terribles violències i de grans injustícies, també hi va haver temps, a través de la música, per al respecte, la comprensió i la comunicació.

En moments com l'actual, el missatge de formacions com les esmentades és més necessari que mai.

També voldria destacar la creació per part de Jordi Savall del conjunt Orpheus XXI, un projecte intercultural d'acció pedagògica, educativa, lúdica i creativa a favor dels joves refugiats i immigrants de qualsevol nacionalitat i origen, amb els objectius d'ajudar-los a perfeccionar els seus coneixements musicals i de facilitar les condicions perquè puguin fer música i compartir-la amb joves de diferents grups ètnics i culturals.

L'objectiu és presentar el resultat final d'aquest treball en concerts destinats al públic europeu i a infants d'escoles de la regió o el país on resideixen aquests immigrants.

Vull acabar no amb paraules meves sinó amb unes línies extretes del llibre *La universitat de la vida*, on el filòsof neerlandès Rob Riemen demana a Jordi Savall què ha après de la vida:

«Que tots som iguals— respon. M'ho va ensenyar un home molt senzill. Un dia, a Granada, de camí cap a un assaig, em vaig perdre. Vaig preguntar a un home que estava prenent una copa de vi en una terrassa:

–Em pot indicar el camí?

–Espera’t un moment –va contestar–. Asseu-te i pren-te una copa de vi amb mi. Després t’hi acompanyaré.

Però vaig exclamar:

–No tinc temps, he d’anar a un assaig!

Em va contestar:

–No tens temps? Jo estic disposat a dedicar-te el meu temps. El teu temps és més important que el meu, potser?

Vaig beure un vas d’aigua i de seguida vam anar junts a l’auditori.

Aquesta és una de les millors lliçons que he après a la vida».

Avui, així, la Universitat de les Illes Balears està de festa perquè incorporam al nostre claustre una personalitat premiada, guardonada i honorada arreu del món.

Vull expressar el meu agraïment a tots els que heu ajudat en la preparació d’aquest acte, especialment al Conservatori Superior de Música de les Illes Balears, a la Fundació Centre Internacional de Música Antiga, al cor Jove Capella Reial de Catalunya i molt especialment a Manuel Forcano, poeta, traductor, hebraïsta, però sobretot amicitat estimada que compartesc amb Jordi Savall i que ha estat indispensable en la gestació d’aquest acte.

I sobretot, gràcies a vós, Mestre, per acceptar rebre la distinció de la nostra universitat, perquè no podem deixar d’agrair-vos amb aquest doctorat honoris causa que amb la vostra ingent tasca cultural i musical, duta a terme entre èxits arreu del planeta, no hàgiu oblidat ni deixat de banda el passat multicultural de la nostra societat, terra d’àrabs i jueus, pàtria de Ramon Llull, arrel del cèlebre *Cant de la Sibil·la*, que vós heu contribuït a fer conèixer arreu del món.

Moltes gràcies.

M. Magdalena Brotons Capó

Vicerectora de Projectió Cultural i Universitat Oberta

Palma, 25 de febrer de 2025